

Kántor Péter: *Búcsú és megérkezés*

MAGVETŐ, 1997

A modern líraértés egyik legtöbbet vitatott, ugyanakkor legelemibb kérdése, hogy a vers olvasásakor miként keletkezik az a szituáció, amelyben a nyelv beszéde egy személy beszédéként jut el a befogadóhoz, és a beszédre maga is személyisége újraalkotásával felel. Aligha kielégítő az a válasz, hogy a versben a nyelv mindig a személyesség hajlásszöge alatt szólal meg, hiszen számtalan írói vallomás bizonyítja, hogy az elkészült művet a költő nem képes saját beszédéként újraolvasni: a szöveg még akkor is függetlenné válik a szerzőség megnyilvánulásaitól, ha a szerző képzeletével, ösztöneivel és tapasztalataival közreműködött megalkotásában, a hang, amelyet a vers reprezentál, nem a szerző hangja. Másrészt a személyességet a legtöbb esetben, így Kántor Péternél sem tekinthetjük egységnek, a befogadásban megalkotott én különböző szölamok összjátékában szerveződik meg. Tehát a kérdés éppen az, hogy miként nyílik meg az a hajlásszög, amely alatt a személyesség megszabadul minden ipszeitástól, és nem adottságként, hanem lehetőségként tartalmazza azt az ént, akinek a beszédéként a lírai vers újraolvasható.

E kérdést talán nem fölösleges előrebocsátani, amikor megkísérlünk valamit tetten érni abból a sok irányba szétáramló hatásból, amelyet Kántor Péter versei tesznek az olvasóra. Ha egyszerűen azt mondanánk, hogy a *Búcsú és megérkezés* jó könyv, és többnyire sikerült, szép verseket tartalmaz, aligha mondanánk sokat, mert végtelenül sokféle jó könyv és szép vers van, másrészt pedig ez a kijelentés inkább az értékelő ízlésére vonatkozna, mint a műre.

Elsőként inkább azt érdemes megvizsgálunk, milyen az a retorika, amely a versek beszédét alakítja. A kötet lírai beszédének legszembevetőbb retorikai alakzata a bizalmas megszólítás, amely az ars poétikusnak tekinthető verseket (*Hogy derengjen, A folyami költő*), valamint a külön tematikus csoportot alkotó fiktív József Attila-verseket kivéve majdnem minden darabot meghatároz. A megszólítások rendre a versek felütésében vagy zárlatában fordulnak elő, tehát olyan hangsúlyos helyeken, ahonnan az egész szöveget hangolni képesek: „Na még ti gyertek velem! – intett Hendrick, / és azok mentek velem, az ő jegére” (a *Jég-öröm* első sorai); „És bár véget vehetne a vacogásnak, időlegesen persze, / de miért tenné? Ugyan miért? / Na látod, öregem! / Fekszik az ágyon, lehunyja a szemét. // Reszket az ablak.” (a Mándy Ivánt megidéző *Az ablak* zárlata). A megszólítás funkciója ezekben az esetekben nem merül ki annyiban, hogy előhív egy távol levő másik személyt, többnyire egy közeli halottat (barátot vagy rokont). A megszólítás alakzata sok tekintetben hasonlít a metaforáéra, olyan dinamikus folyamat, amely a megszólítót és a megszólítottat egymás felé fordítva, egymással folytonosan alakot cserélve alkotja meg. Így szólal meg a *Levél Baka Istvánnak* című vers, amely éppen úgy magában hordozza a november dátumát, mint a halálos beteg író társ utolsó verseskötete, és a megszólításba valamiképpen a mahleri halálzenék dallama is belevegyül: „Úgy hallottam, hogy Mahler szereted. / Szeretném én is szeretni tehát.” A megszólítás mint gesztus hasonlatos az érintéshez, a személy önközlésének és a másik hívásának legközvetlenebb, legteljesebb nyelvi formája, amelyben kimondatlanul benne van minden, amit két ember egymásnak jelent. (Így például aligha lehet a barátság vágýáról szemérmesebben és tisztábban beszélni, mint ahogy az előző versidézethöz kihallik.) Tehát a személyesség mint hívás Kántor Péter versbeszédének retorikájához tartozik. Ugyanakkor az érintéssel való rokonság megmutatja, hogy a megszólítás talán a nyelv legszenzuálisabb, leganyagszerűbb oldalát képviseli, amely nem explikált közléssel, hanem a beszéd temperálásával válik a kommunikáció kezdő és megalapozó aktusává.

Az anyagszerű megérezkítés, amit a (metaforikus) megnevezéssel állíthatunk szembe, Kántor Péter egész versnyelvét áthatja. Ámde fontos hangsúlyoznunk, hogy a megérezkítés több, mint valaminek a szemléletessé tétele, hiszen a megérezkítésben a beszéd temperáltsága által olyasmi közli magát, amit a kimondottak kimondatlanul zárnak magukba: „Hogy felidézzé – nekem az a fontos! / Írja körül fényes, sötét szavakkal, / könnyűekkel és tonna-súlyosakkal, / csapongón, szükszavún – legyen pontos! // (...) Ringva a metrumon, vagy zörgő ritmusokra, / kopó a nyúlhoz: közelítsen feléje, / de meg ne fogja, foga el ne érje, / alig neszezve, kopogva, zuhogva.” (*Hogy derengjen*)

A megnevezés poétikáitól való távolság a késő modernség versgondolkodásában szinte szükségszerűen kölcsönöz alkalmi jelleget, esetlegességet a vers tényének. Kántor Péter versei sok esetben egy esetlegesen előtűnő látványból (*„Apropó veréb...”*), de mindenképpen a nyelven kívüli eseményből indulnak ki, olyannyira, hogy a mai irodalomban már igen ritka kalendáriumvers hagyományába tartozó darabot is találunk a kötetben (*Új*

év előtt, Nyári Anakreon). A vershelyzetek esetlegessége, aminek jelentősége leginkább talán Vas István poétikai hagyományából érthető meg, valamifajta bizalmatlanságról is árulkodik a metaforák iránt, hiszen a metaforizálás szükségszerűen szembeállítja a nyelvet a nyelven kívüli valósággal, lévén a metafora által megalkotott kapcsolatok és mozgások hangsúlyozottan nyelvi jellegűek, máshol nincsenek meg. Kántor Péter költészete ezzel szemben mintha arról is beszélne, hogy a tárgyak, a dolgok érzéki tapasztalatához, az események megesettségéhez képest a nyelv korlátozottabb tudással szolgál, ami azt is jelenti, hogy a poétika ismeri a kimondhatatlant, és azt, ami sokkal erősebben van azáltal, ha kimondatlan marad. A nyelv itt szüntelenül feltételes módban beszél, a valóságosság fikciójában igyekszik megőrizni a részletek, az érzékiség egyszéri történéseit, szagokat, felületeket, apró mozgásokat, amelyek alkalmasint minden eszménél alapvetőbben határozzák meg az ént: „Mintha foghatni és szagolni tudnám, / enni, ölelni, járkálni vele –” (*Hogy derengjen*). A szólamokban megszerveződő személyességet itt leginkább ez a (szó szoros értelmében vett) tapintatos határtudás jellemzi: „Te pedig, most, hogy van telefonod már... / Persze, ha nincs kedved, azt is megértem. / Nemsokára búcsúzik ez az év is. / Tudom, hogy valamiről nem beszéltem.” (*Levél Baka Pistának*)

E tapintatos határtudás a kötet tematikus síkján éppen így érvényesül, hiszen a versek többsége olyan beszédet szólaltat meg, amely nem lelhet adekvát szavakat arra, amit megérezkítve, kimondatlanul magában rejt. A versek többsége halál-vers, de aligha véletlen, hogy e szó, melyet én is vonakodva írok le, mert végül is nem tudjuk, mi a halál, csak két alkalommal fordul elő a kötetben. E beszéd a halott átváltozásával és a halál jelével magára hagyott ember humorral, iróniával átítatott beszéde: „És most azt várja talán ez az ágy, / vagyis ez a gödör, hogy valaki / jöjjön, aki pontosan beleillik. // De én ebbe nem illek sehogyan se, / mert ezt a gödröt nem én ástam, én nem, / s ki-ki a saját gödrébe fekdjön!”

A kimondatlanság nyelvi tapasztalata két rendkívül izgalmas poétikai formában van jelen a kötetben. Az egyik az elmúlt száz év irodalmi hagyományában számtalanszor elbúcsúztatott, de mindig új lehetőségeket nyitó dal. A dal Kántor kezén hangsúlyozottan idézetszerű beszéd, rímtechnikája és stilisztikája tudatosan utal vissza a század eleji szecesszió, főképp Kosztolányi művészetére. E múltjellegű jó néhányszor megtörik humoros rímváltások, Weöres Sándor-émlékeket is előhívó váratlan képbeállítások, amelyek az idézetszerűséget az emlékezet könnyed, áttetsző játékává, a jelen és a múlt, két eltérő szólam szüntelen átváltozásává avatják. Ilyen a *Könnyű fény* című vers, amely számomra az egyik legkedvesebb darab a kötetben: „Egy nagy, széles törzsű fán / hintázik a könnyű fény, // arra jön egy viaszgyertya, / csuda fehér, csuda karcsú, // bévül csupa kvalitás, / oldalán egy kerítés, // arra jön egy piszkafa, / meg egy csinos fogkefe, // hát az ember nem is hinné, / hányan jönnek arra s honnan, // nézni, hogy a magas fán / hintázik a könnyű fény.”

A másik poétikai formát azok a versek határozzák meg, amelyek egy-egy történetet vagy jelenetsort nyitnak meg narratívájukkal az allegorikus értelmezés előtt. Ez az értelmezés azonban minden esetben szabad, a költemények nem feleltethetők meg adekvát módon egyetlen gondolatnak vagy fogalomnak sem. (Ezért nem kis mértékben önkényes az az olvasat, amely – mint az enyém – szinte minden versből humoros és egyszersmind elfogadó halál-beszédet és halál-zenét hall ki.) Ilyen narratív allegóriát alkot például a 16. századi flamand festő, Hendrick Avercamp *Befagyott folyó* című képét megidéző *Jég-öröm* vagy az *Álom: a buszon* és *A busz megáll* című darabok. Ez utóbbi vers, amelyet legszívesebben egészében idéznék, egyesíti magában a könyv minden erényét. Az ismétlések a dalköltészet strófikus gondolkodását idéző könnyedséget kölcsönöznek a szövegnek, miközben a bizalmas (ön)megszólítás megalkotja a személyességnek azt a játékát, amelyben a második szakaszt nyitó költői kérdés („Ki érti ezt?”) a határtudás minden humorával gyűjti össze mindazt, ami tudható az élet végességéről, és azt a hatalmasságot, ami nem. A személyesség így válik valami olyasmivé, ami több a személy szituatív megalkotódásánál: a verseket átható én jelenléte és maguknak a verseknek a jelenléte a végesség, a halál terében elkísér azokon az utakon, amelyek a nemtudottból a nemtudottba vezetnek. Ezeken az utakon Kántor Péter könyvét olvasva félelem nélkül lehet járni: „Ki érti ezt? Csöndbe fullad a zaj, / és holtak sora a földből kinő. / Beborul, ragyog – összeviszsa kotta. / Majd kialakul. Elrendezi az idő. / Még pár lépés, és aztán nem lesz semmi baj. / Inog a lábad alatt a talaj. // Üres út, poros út, szegélytelen... / Hadd érintse az arcom a kezed. / Tovább már nem mehetek veled együtt, / tovább a te utad innen már nem vezet. / Marad, ami marad belőled majd velem. / A busz megáll, s te leszállsz, öregem.”